

INDE AURUM – INDE VINUM – INDE SALUTEM
PALÁDI-KOVÁCS ATTILA 70.
SZÜLETÉSNAPJÁRA

Szerkesztette
Bali János – Bádi Anikó – Kiss Réka

ELTE BTK Tárgyi Néprajzi Tanszék – MTA Néprajzi Kutatóintézet
Budapest, 2010

Megjelent a Nemzeti Kulturális Alap,
az ELTE BTK és az MTA Néprajzi Kutatóintézet
támogatásával

Kiadja az ELTE BTK Néprajzi Intézet – MTA Néprajzi Kutatóintézet
1088 Budapest, Múzeum krt. 6–8. <http://neprajz.uni.cc/>
1014 Budapest, Országház u. 30. <http://www.etnologia.mta.hu/>
Felelős kiadó:
Mohay Tamás – Balogh Balázs

ISBN 978-963-284-171-7

Első magyar nyelvű kiadás 2010
© Bali János – Báti Anikó – Kiss Réka (szerk.)
© Szerzők

Az első borítón „Hungarorum genius, consuetudines et praerogativae”. A magyarok jelleme, szokásai és kiváltságai. Joseph de Montalegre rézmetszete Johann Degler rajza után. Nürnberg, 1702. Magyar Nemzeti Múzeum Történeti Képcsarnok, ltsz.: T. 9702

A hátsó borítón ugyanennek a képnek egy részlete.

Borítóterv: Nagy Károly Zsolt – Fülemile Ágnes

A címnegyedben Paládi-Kovács Attila portréja. Terbócs Attila felvétele, 2009.

Fordítás és lektorálás: Gulyás Judit

Tördelés: Fancsek Krisztina

Nyomdai munkák:
Innova-Print Kft.
Felelős vezető: Komornik Ferenc

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás, a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.

Printed in Hungary

TARTALOM

KÖSZÖNTŐ (BALOGH Balázs)	15
KÉPEK	19
PALÁDI-KOVÁCS Attila: Visszapillantás	25

FORRÁSOK, MÓDSZEREK, EREDMÉNYEK A NÉPI MŰVELTSÉG TÖRTÉNETI KUTATÁSÁBAN¹

FÜLEMILE Ágnes: „A magyarok jelleme, szokásai és kiváltságai” – Egy Magyarország allegória a 18. század elejéről	59
TOMISA Ilona: Adatok a hazai zászlókészítés történetéhez 17–19. századi források alapján	77
KISS Réka: Az exkommunikáció Az egyházfegyelmezés gyakorlata a Küküllői Református Egyházmegyében a 17–18. században	89
BÁRTH Dániel: Állatáldás és állatátok	106
MÓD László: Román származású pásztorok Szentesen a 19. században	116
KOCSIS Gyula: Fogatok, kerek járművek Pest megye régióiban a 19. század közepén	129
NAGY VARGA Vera: Losonctugáron készített cserépedény megrendelése Pándról (19. század első negyede)	142
VASS Erika: A vallásos társulatok szerepe az ifjúság nevelésében a két világháború között Szeged-Alsóvároson	157
FRAUHAMMER Krisztina: Modern mirákulumok, csodafeljegyzések a máriapócsi kegyhely látogatási könyvében	169
MOHAY Tamás: „Hiába volt messze földön, Dél-Amerikát megjárni” Emlékek és levelek egy honti család történetéből	180

IPARI TÁJ: GYÁRAK, BÁNYÁK, MŰHELYEK NÉPE A 19–20. SZÁZADBAN²

JUHÁSZ Katalin: „Tisztelet a bányász szaknak” Magyarországi bányászdalok	193
HÁLA József: Versényi György, a magyarországi bányászfoklór kutatója	210
KISS Emília: Munkástelep: lokalitás és/vagy communitas?	225
ISPÁN Ágota Lídia: Leninváros környéki falvak foglalkozási átrétegződése az ipartelepítés hatására	243

MEGJEGYZÉSEK A ZÓNA ÉS A ZONALITÁS FOGALMÁNAK NÉPRAJZI ÉRTELMEZÉSÉHEZ³

BORSOS Balázs: A Felföld mint kulturális <i>nagyregió</i>	263
G. SZABÓ Zoltán: „Duda és dudy” A Kárpát-medence északi területeinek két jellegzetes dudatípusa ...	279
KOCSIS Aranka: Etnicitás és identitás a nevekben Egy magyar falu példája a szlovák főváros szomszédságában	296
SZABÓ Magdolna: Ősi gabonafélénk, az alakor (<i>Triticum monococcum</i> L.) a háziipar szolgálatában	308
KEMECSI Lajos: Adatok a hétfalusi közlekedéskultúrához	324
KARÁCSONY-MOLNÁR Erika: Óévbúcsúztató, újévi szokások egy moldvai településen, Lészpeden	345
KLAMÁR Zoltán: Egy jel jelentéstartalmi változása – kopjafaállítás két észak-bácskai faluban: Oromhegyes (Trešnjevac) és Tóthfalu (Totovo Selo) (SRB) példája	361

A NÉPRAJZI KUTATÁS JELENE ÉS PERSPEKTÍVÁI⁴

SZILÁGYI Miklós: Legeltető állattartás a kárpátaljai Tégláson (Forrásközlés)	377
TURAI Tünde: Az örökhagyás gyakorlata és az örökség természete Felső-Berettyómentén	386
BAKÓ Boglárka: Tértelenítés, azaz a segélyosztás értelmezése egy kelderás közösségben	401

KÖNCZEI Csongor: Muzsika a „kettős” periférián A zenészstatus és az identitás kérdése az ezredforduló kalotaszegi cigánymuzsikuskainak körében	421
BALOGH Balázs: Az amerikai magyarok óhazaképe	429
BALI János: „Otthonka, nemcsak Otthonra!” A köznépi női viselet és a divat kapcsolatának példája az 1960-as évek végétől napjainkig	438
SZABÓ Piroska: „Szinten tartani...”	448
BÁTI Anikó: Táp-érték	458
KISBÁN Eszter: Diskurzusok a mangalicáról 1991–2010	475
NAGY Károly Zsolt: HTML-etnográfia – a fotó, mint az etnográfia eszköze, tárgya és módszere	491

TÁRGYUNK AZ IDŐBEN⁵

LANDGRAF Ildikó: Vikár Béla tudományos pályája és hagyatéka	513
SÁNTHA István: Diószegi Vilmos néprajzi expedíciói Dél-Szibériában és Észak-Mongóliában (1957–1964)	527
VERES Péter: Újabb adatok a magyar népnév eredetéhez és történeti mitologikus háttéréhez a néprajzkutatás szemszögéből	539
SIMON András: Eszköz, munka, technológia Adatok a munkaeszköz-kutatás történetéhez és eredményeihez a magyar néprajzban és az európai etnológiában, különös tekintettel a szőlészeti és borászati eszközökre	559
TÁTRAI Zsuzsanna: Játékszerek szerepe a munkára nevelésben	576
VARGYAS Gábor: Teherhordás és nyelv A brú „terhet visz/hord” ige	599
KRÍZA Ildikó: Valóság és folklór egysége Arany János balladaköltészetben. A Hunyadi balladakör	622
MAGYAR Zoltán: A vallásküzdelmek emléke a felföldi magyar folklórban	639
BERTA Péter: <i>Czigánykincsek</i> Téglás István tanulmányaiban (1899–1913)	649
VOIGT Vilmos: Sándor András Nagykarcsonya	665

Paládi-Kovács Attila publikációinak jegyzéke (2000–2009)	679
MOHAY Tamás: Paládi-Kovács Attila egyetemi órái (1981–2010)	690
Tabula Gratulatoria	697

-
- ¹ PALÁDI-KOVÁCS Attila: Források, módszerek, eredmények a népi műveltség történeti kutatásában. In: PALÁDI-KOVÁCS Attila (főszerk.) *Magyar Néprajz I. 2. Táj, nép, történelem. A magyar népi műveltség korszakai*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2009. 11–38.
 - ² PALÁDI-KOVÁCS Attila: *Ipari táj: Gyáarak, bányák, műhelyek népe a 19–20. században*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2007.
 - ³ PALÁDI-KOVÁCS Attila: Megjegyzések a zóna és a zonalitás fogalmának néprajzi értelmezéséhez. In: KLAMÁR Zoltán (szerk.) *Etnikai kontaktzónák a Kárpát-medencében a 20. század második felében*. Aszód, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2005. 8–10.
 - ⁴ PALÁDI-KOVÁCS Attila: A néprajzi kutatás jelene és perspektívái. Eredmények és feladatok, elméleti megközelítések. *Ethnographia* 1990. 101. 1. 110–117.
 - ⁵ PALÁDI-KOVÁCS Attila: *Tárgyunk az időben. Néprajzi kihívások és válaszok*. Debrecen, Ethnica Kiadó, 2002.

MOHAY TAMÁS

„HIÁBA VOLT MESSZE FÖLDÖN, DÉL-AMERIKÁT MEGJÁRNI”

EMLÉKEK ÉS LEVELEK EGY HONTI CSALÁD TÖRTÉNETÉBŐL

Bevezetés

A Hont megyei kutatási program keretében 1992–95 között a közös gyűjtőutakon és egyéni kiszállásokon arra vállalkoztam, hogy minél többet feltárjak a két világháború közötti kivándorlókra és a vendégmunkásokra vonatkozó emlékekből.¹ Sokszor kellett tapasztalnom, hogy későn érkeztem: azok közül, akik a húszas-harmincas években voltak fiatal felnőttek, és egykor külföldön (is) dolgoztak, kevesen érték meg a kilencvenes éveket. Ezért intenzív és aprólékos gyűjtésre volt szükség, melynek során az élettörténeti, illetve a személyes dokumentumok kutatásának néprajzi-antropológiai módszereiből használtam a legtöbbet. Arra is törekedtem, hogy a fiókok, ládák mélyéről előkerüljenek egykori iratok, fényképek. Ez a munka nem várt eredményt hozott: igen sok helyen juthattam eredeti vagy másolt dokumentumokhoz. Jelen írásban egy rövidre fogott páros portréval és néhány régi levél közlésével kívánok hozzájárulni a külföldi, ezúttal dél-amerikai vendégmunkára vonatkozó kép árnyalásához – olyan kutatót köszöntve Paládi-Kovács Attila személyében, aki hosszú ideje maga is sokat tett a palóc területek, nemkülönben az ipari munkások, félnépi rétegek életviszonyai feltárása érdekében.²

Hont megye sem a 19–20. század fordulóján, a tengerentúli kivándorlás „klasszikus” évtizedeiben, sem az első világháborút követően nem mutatkozik kiemelkedően „kibocsátó” területnek, mindazonáltal nem maradt érintetlen a kivándorlási hullámoktól. Az első világháborút, majd a trianoni békeszerződést követő első évek meglehetősen bizonytalanságot hoztak magukkal a Csehszlovákiához került területeken. Ez nem csak a politikai viszonyok teljes és gyökeres átrendeződésének volt a következménye, hanem annak is, hogy a korábbi gazdasági tércapcsolatok, megélhetési lehetőségek szerkezetileg teljesen újjáalakultak. A háborús éveket követően egy darabig a célországok viszonyai is ismeretlenebbeknek számítottak, ott is változá-

¹ MOHAY 1997, 1998.

² PALÁDI-KOVÁCS 1982, 1989, 2007.

sok zajlottak le. Ezek közül a legfontosabb minden bizonnyal az volt, hogy Észak-Amerika 1921 után többé-kevésbé lezárta határait az európai bevándorlók előtt azzal, hogy jelentős létszámkorlátozásokat vezetett be, és megnehezítette a munkavállalást. Ezzel párhuzamosan viszont megnyíltak a lehetőségek több európai országban, továbbá Kanadában és Dél-Amerikában. 1922–1931 között Csehszlovákia szlovákiai részeiből 158 ezren hagyták el az országot; közülük 14 ezren választották Argentínát. A kivándorlóknak csak 8,5 százaléka volt magyar (21,5 százaléknyi magyar lakosság mellett). Egész Csehszlovákiából 1926–31 között 9 ezer magyar kivándorló hagyta el az országot, közülük 1500-an mentek Argentínába.³ E legtávolabbi területre irányuló mozgásokról aránylag keveset tudni; még kevesebbet tudunk arról, milyen következményekkel járt a távolban vállalt munka a hátrahagyott szülőföldön, majd a hazatérés a szinte felismerhetetlenségig átalakult viszonyok közé.⁴ Ebbe enged némi betekintést P. László és apja, P. Imre története – egy alig pár száz lelkes kis magyar faluból (K.), mely a magyar-szlovák nyelvhatáron fekszik, a történeti Hont megyében. (A falu és a család nevét a személyes vonatkozások sokasága miatt nem közlöm). Amit P. Imréről, az apáról tudunk, azt 1995 nyarán, 68 évesen részben fia, P. László mesélte el; részben pedig az Uruguayból hazahozott levelek elmosódott, tintaceruzás soraiból olvashatjuk ki.

Fiú és apja

P. Imre (1906–1988) gazdacsaládban született, és nevelkedett fel K-ban. Húsz éves lehetett, mikor megnősült, de nem azt a módosabb lányt vette el, akit a szülei szántak neki, hanem egy valamivel szegényebbet, emiatt nem is adták ki részét a családi örökségből. Felesége családjához vőként költözött, az ezzel járó alárendeltebb helyzetbe. *„Nem kapott földet, azt mondják, csak egy egyszerű kis batyu volt neki becsomagolva, azzal jött oda lakni.”* Feleségének is volt ugyan földje (emlékezet szerint 13 hektár), de abban a férfi nem sokat dolgozott, inkább elment az erdőre. László nevű fiuk 1927-ben született meg. A fiatal férfi nem sokat időzött otthon; nem tudjuk, mi állhatott döntése hátterében, hogy külföldön vállaljon munkát, alighanem a többre, biztosabb jövedelemre vágyakozás.

1928-ban, alig 22 évesen hagyta el faluját, László nevű fia ekkor alig tizennégy hónapos volt. Aligha sejtette, hogy csak évtizedek múlva látja viszont. A vendégmunkásokat Prágában gyűjtötték össze, onnan utaztak to-

³ THIRRING 1927, 1933.

⁴ Vö. BOGLÁR 1996.

vább. P. Imre először Argentínába ment társával, Z. Mihállyal együtt, ahol egy darabig farmon dolgoztak. Fia szerint nem bírta a nagy meleget, ezért hagyta el a többieket, és egymaga ment át Uruguayba, Montevideoba. Új helyén az első időben ipari munkát vállalt, egy csőgyárban helyezkedett el. Megtanult villanyhegesztővel dolgozni, és ezzel igen jó pénzt keresett. A keresetéből a harmincas évek elején rendszeresen küldött haza pénzt a feleségének, viszonyuk megromlása után pedig az apjának, aki újabb földeket vásárolt, és a birtokot együtt művelte otthon maradt fiával, Istvánnal. *„Ők itt jól éltek.”* A két-három havonta hazaküldött csekkeken 1931 nyarán és őszén több száz cseh korona szerepelt, azután 1932–34-ben rendszeresen 150–200 koronás összegek. Terve az volt, hogy családját is kiviteti magához. *„Mindig úgy emlegette, mikor így beszéltünk: hogy én olyan iskolát jártam vóna ki ottan, hogy én nagy ember lettem volna, nagy ember vónak most, ha anyám nem csinálja eztet.”*

A távoli férjhez nem lehetett könnyű ragaszkodnia a fiatalasszonynak. Nem tudjuk, hogy pontosan mikor és hogyan, de a fiatalasszony talált magának mást. Szeretőjétől gyermeke is lett, de a férfi hamarosan elment Franciaországba vendégmunkára, és az asszony egy harmadik férfival állt össze, vele élte le az életét, amíg az el nem hunyt. Tőle egy fia és egy lánya született. P. Lászlónak így „anyáról” három testvére volt, de ő apjának egyetlen fia volt. Anyja helyzetét férje rokonai megírták Uruguayba; ennek következménye az lett, hogy P. Imre bánatában elkezdte elszórni addig megtakarított pénzét, és alighanem ekkor mondott le arról, hogy hazatérjen. *„Nekifogott mulatni, mikor megtudta, hogy mi történt idehaza. Került neki valami színésznő, és azzal élt, míg csak tartott a pénz. Majd kidobta őt az utcára, egy ingbe meg egy gatyába, ahogy elbeszélte nekem. Úgy bujkált aztán. Annak a színésznőnek voltak ilyen emberek, akik eltették láb alól, akit ő el akart tetetni. Azok hajigászták őtet, aztán bekerült papokhoz. Katolikus papok vették pártfogásba, és ott volt egész, míg csak haza nem jött.”* Egy plébánián vállalt építő- majd szakácsmunkát, ahol éveken át biztonságban lehetett akkor is, amikor egészsége megrokkant, és rá volt szorulva a gondoskodásra. Ők segítettek neki 1963-ban a hazatérésben is.

P. Imrével a távolból azt is elhitették otthoni rokonai, hogy már fia sem volt igazán vér szerint az övé; a fiú így nemcsak anyja új meg új kapcsolataival és apja távollétével kellett, hogy megküzdjön, hanem azzal is, hogy apja is elfordult tőle; továbbá a falu szájával is, amely ellen nem volt védelem. Így kiesett a vagyonból, örökségből is. *„Itt fölhúzták őtet, hogy én csak izé vagyok, nálunk úgy mondják, hogy fattyú. Az ő fia voltam, de ők azt irkálták, hogy nem a mi vérünk, – azok a papírok nekem még megvannak most is, a levelek.”* *„Ők meg tudták csinálni azt, hogy mindent elhabar- tak, és én mivel hogy nem az ő vérük vagyok – Úgyhogy én teljesen olyan*

megaláztatott lettem. Hogy mondjam, faluhelyen nem is értékelik az ilyen embert, mint én, belestem ebbe a dologba. Megérti? Ugye, mivel engem kitudtak mindenből. Eldobott voltam jobban mondva, no.” Felnövekvő fiúként P. Lászlónak azzal kellett szembesülnie, hogy akit apjának hitt, az csak a mostohája, aki pedig valódi apja, az őt nem tartja fiának. Erről a fájdalmas tapasztalatról, a rokon, apa, nagypapa nélküli érzésről ad hírt az első, 1946 decemberében írt levél.

P. László a világháború után nem írta alá a reszlovakizálási nyilatkozatot, emiatt 1947 februárjában Csehszlovákia területére deportálták, ahol két évig dolgozott.⁵ Utána katona volt, és 1951-ben nősült meg. Egy fia és egy lánya született. Sofőrként dolgozott a gépállomáson, aztán a szövetkezet csárdáját és üzletét vezették ketten a feleségével, később visszament sofőrnek, és az állami vállalatnál helyezkedett el. A 2. és 3. levél 1951–52-ből a konkrét élethelyzetek híradásán túl az apai viszony és szeretet ismétlődő bizonygatása a 24–25 éves fiatal felnőtt számára.

P. Imre a hatvanas évek elején készült hazatérni: 1962 februárja és 1963 augusztusa között hét levelet írt haza a fiának (ezekből hármat közlünk). Az előkészületek hosszú ideig eltartottak, újra meg újra megakadályozta valami a végleges költözést, mígnem arra 1963 végén került sor. Utazási szándéka alighanem felbolygatta az otthoni rokonságot, mert évtizedek múltán már nem számoltak vele; sem anyagi igényeivel, sem azzal, hogy szemtől szembe találkozik azokkal, akik a húsz év előtti családi szétválásnak tanúi, híradói, elszenvedői voltak. István testvére levélben (6. sz.) nyugtatta meg, hogy a fiát kifizették az apai házrészéből, ami jogos járandósága volt, és amire addig nem került sor; ezt viszont (a levelekből kitűnően) a fiú nem tudatta apjával, amit az rossznéven vett. 1963. szeptember 11-én P. Imre elbúcsúzott a plébániától – ahol kedves emlékalbumot állítottak össze „Don Gabriel”-nek, és egy órával is megajándékozták –, hazahozta összegyűjtött fizetését, és még 22 évet élt „otthon”. Munkát is vállalt, éjjeliőr, harangozó volt, összespórolt pénze viszont hamar elfolyt. Fiát kevésbé segítette, de unokája esküvőjére adott nagyobb összeget. Külön lakott, és később sem költözött be fia házába, *„nem akarta, inkább elment az öregotthonba, Nagykürtösre”* 71 évesen.

Apa és fiú viszonya ezekben az években sem volt, nem lehetett egyszerű. Az évtizedes terheken nem lehetett egyhamar könnyíteni. Az elbeszélésben is előkerült az egykori szemrehányások emléke: *„Mondtam neki, más ember is volt, és nem ment el (külföldre). Azt mondtam neki, miért nem bírta ki úgy, mint más ember is. És akkor lehetett volna a családjával, és akkor lehet, megmaradt volna a tisztesség. Ő már utána vehetett volna földeket is, szülők is lehet, hogy adtak volna neki annyit, hogy megélhetett volna, fogal-*

⁵ VADKERTY 2007.

mam nincs, na, ez csak úgy tétovázás, mi lett volna.” Az egykor megvásárolt földek bekerültek ugyan a kollektív gazdaságba, de a háztáji földek és a megörökölt ház körül éppen elég vitás vagyoni kérdés adódhatott, különösen akkoriban, mikor a következő generáció családalapítására került sor a hetvenes években. A külföldön töltött évtizedek után P. Imre számára hiába próbálták kijárni a nyugdíjjogosultságot (ami az egykori franciaországi vendégmunkások esetében zökkenőmentesen ment), mert a két állam között nem volt erre vonatkozó egyezmény. Ezért is számított, mennyi pénz van a párna alá rejtve, ki mennyit kaphat belőle és mikor hol lopják el. „Úgyhogy aztán apám teljesen rám szorult, amikor már nem tudott hova lenni, már akkor nekem könnyörgött, hogy hozzá ezt, hozzá azt, mert őtet kifosztották, ugye. De én olyan galambszívű vagyok, hogy én megbocsájtottam neki.”

P. Imre a sírkövét még életében elkészíttette Ipolyságon. Fia temettette el az inámi esperes-plébánossal. *„Mondtam neki, esperes volt, megkérem magát, adja meg a tiszteletet apámnak, nagy utat bejárt, sokat szenvedett, legalább a végtisztelet meglegyen. Nagyon szépen eltemette, hogy hazatért vissza, a szülőföldjibe, itt végezte, itt hagyta a porait mégis. Hiába volt messze földön, Dél-Amerikát megjárni.”*

Levelek

Kisebb csodának is tarthatjuk P. Imre leveleinek fennmaradását, mert az ilyen öreg papírok legelőször szoktak elpusztulni nagy utazások és nagy változások közepette. Kilenc levelet P. Imre írt haza a fiának 1951 és 1963 között, egyet ő kapott a fiától 1946-ban, egyet pedig a testvérétől 1963-ban. A levelek általában vékony levélpapírra íródtak tintaceruzával vagy tintával; gyakoriak bennük a hajtásból, ázásból adódó elmosódások, nem könnyű mindent kibetűzni.

A leveleket illetve részleteiket szó szerint közöljük. Mivel nem nyelvészeti elemzés a célunk, az olvashatóság és érthetőség érdekében valamelyest igazítottunk a szövegen. Javítottuk a központosítást és az értelemzavaró elírásokat, betűkihagyásokat. A nehezen kiolvasható részek feloldását [] között helyeztük el. Az eredeti sorokra a / jel utal, az oldalak végére ill. új oldal elejére a // jel. A rövidebb kihagyásokat (...) jelöli.

1. P. László K-ból P. Imrének Montevideoba, 1946. XII. 19.

Szeretett kedves apám / Nagy örömet olvastam a levelet melyet igazán vártam melynek mégsem tudom / kezdeni az örömtől a megköszönését. Most már először is kívánok jó egészséget / és sok szerencsét a messze idegenben lévő

jó édes apámnak. Én el / vagyok egészségbe mint édes apa nélküli gyermek, nem a kincsek / között, nem a vagyonba nevedtem, csak egy lenézett gyermek voltam / eddig. Most már megvirad az életem azért, hogy megtalált és én is meg / találtam édes apámat. Én minden hibába büntelen vagyok, amiért / mégis én lettem eldobva lenézve és megvetve, de most már újra / érzem, van jó Isten és van édes apám. Ez tett minden kincset / minden vagyont a szivembe hogy egészen meg éreze, hogy / mi csak az, hogy van édesapám.

Kedves apám először is meg [kérdi], hogy mért voltam lenézett. Mikor / jöttem az iskolából ácsorogtam, néztem az öreg apám házok előtt, / köszöntem, nem hallották, tovább futtam és azt éreztem minnek / is vagy, jaj Istenem de lenézett is vagyok. Hívtak volna, bizony / ezer örömmel mentem volna, Imre testvér is mikor ment / a többi pajtásaival is hitt volna de eccer se, node / nem baj. Kedves édes apám nagyon rosszul esett mikor / megláttam a maga itthagzott ruháit az unokatestvéren. / Az ágyi előtt sem voltam / olyannak fogadva hogy az apám ruhájából egy / inget dobott volna [nekem](...). Öreg apámról rosszat nem írok, mer eddig / nem is lehetem unokája mer édes apámmal nem voltam / azért most már leszek mert van édes apám, így most már / van öreg apám is. // Elöttem mindig az volt, lehet hogy én előtte nem voltam / az. Kedves apám írja hogy nőülök holott még én gyermek / vagyok még lányokhoz nem járok még egészen gyerek vagyok. / Kedves apám itt fogja meglátni milyen lenézett sors üldözött / voltam, aki magának most is maga elől.

Először is azal kezdem hat éves frontba fiatal koromba / ruha nélkül nem lehet legénykedni egy kis ruhám volt / amiért egy évet szolgáltam kukucska jano bátyaéknál / saját kezemből vették ki az oroszok, nekem nincs aki / három ezer koronát aggyon ruhára annyit keresni se / bírok, ha én is fölvehetném a maga kabátját mint / az unokák felveszik, Imre az apjaét, Pista a magáét. / Nagy legények lehetnek akiről az apja nagyapja törődik. (...)

Kedves apám a szegény szolga sorsba kinőttem megfelelően / a nőülésre, de ezt nem azért írom, kinézek úgy testileg / mint a két unoka a gazdag kényelmes helyzetbe. / Édesapám itt küldöm a fényképemet ha nőülésről volna / szó talán kapnák is lányt, de arol ez ideig nem is lehet szó.

Kedves apám olvashat ha el tudja olvasni a hibákat néze / el, sértve ne érezze magát ha kerüne benne olyan is / Kedves apám mire én nőülök akkor itthon lesz vagy én ott. Irjon többször, szeretem olvasni ne csak válaszoljon, többször írjon. / Mást nem írok, zárom. / Isten vele csokolja fia Laci.

2. P. Imre Montevideoból P. Lászlónak K-ba, 1951. VIII. 17.

Laci gyerek a leveledet meg kaptam / és válaszolok rá én nem haragszok rád / minden úgy van ahogy azelőt én nem haragut/tam meg rád nem fogatál szót azelőt / én meg bocsátotam mindent te sokat ki / dobtál a leveleidbe de én nem haragszok / érted gyerek és most már észre jötél sokat / írtam Kemény sorokat vagy betűt de / nem baj én nem harakszok meg bocsájt/

*totam a rossz leveleidet Laci gyerek / nyugotan lehetsz érte hogy haragszok
/ Írod hogy Katona vagy én nem / voltam mert nyomorót voltam most / meg
beteg vagyok pénzemet el költöttem / most nincs munkám sincs Mást nem
/ írhatok nem haragszok nyugotan lehetsz / sok szerencsét Kívánok mint
Katona / vagy Isten veled Laci gyerek / hibád el van felejtve nem haragszok
[A levél második oldala hiányzik.]*

3. P. Imre Montevideoból, P. Lászlónak K-ba 1952. VI. 16.

*Kedves fiam László! / Kívánom a jó Istentől hogy ezen pár / sor írásom a
legjobb egészségben találjon / fiam laci én is meg vagyok valahogy / Fijam tu-
datom veled hogy leveledet meg / kaptam meg örültem neki és írod hogy jól /
vagy egészséges vigyáz magadra fiam Remélem / hogy meg érted az édesapád
jó apád sorait / forgasd meg a betűimet más formán nem csak / úgy ahogy
írja a te kedves jó apád fiam! érted / És miért nem írt a te feleséged fiam
köl aztat / kérdezned fiam vagy hogy el se fogadom miért / kedves fiam
édes apád szeme fénye vagy te / míg él és akit nem ismersz csak fényképen
/ te fiam vagy és a te kedves feleséged lányom / érted jól kedves fiam Boris
lányom te meg László / fiam vagy (...)*

*Kedves fiam és nem tudatsz a kedves jó apád/dal semit hogy hol laksz a
kedves feleségedel / eztet is kérdeznem! kel fiam laci! remélem / hogy nem
haragszol meg a te ismeretlen édes / apádra vagy még fiam! akit csak
fénykép-/ről ismersz nem szabad tenéked meg haragudni / fiam it szeretet
van és (...) Írtad hogy te is éreztél szülői szeretetet ebe nagy / van a soraim-
ban betűimben kedves fiam ha meg / érted! vagy úgy gondolod hogy eldob-
talak a szívemtől / fiam László pedig látod Laci szemem / fénye vagy míg
élek kedves fiam László P. / és Boriska P. lányom vagyis Boriska lányom /
Laci P. fiam érted milyen gyönyörű szép ez / fiam az édes apád szeretek
akit nem ismersz / csak fényképen mert csak 14 négy hónapos voltál / mikor
ot hagytalak csak nem dobott el a kedves / jó apád nem fogatál szót fiam de
azért nem / haragszik rád a te édes apád. Fijam ha érted / ezt a betűket for-
gasd meg fiam megértheted / hogy szeret a te kedves jó apád sovány vagyok
/ ugye fiam de azért ne szomorkodjál fiam bízunk / a jó Istenben kedves
fiam Laci és az megsegít és / nem felelkezik meg rólunk írjatok sok mindent
/ fiam most többet nem írok majd később többet / fiam a jó Isten kísérjen az
útaidon / sokszor csókol szerető édes apád a kedves / feleségedel együtt Isten
veletek fiam / édes apád Imrich P.*

4. P. Imre Montevideoból fiának, P. Lászlónak K-ba 1962. II. 21.

*Kedves László Fijam / Kívánom a jó Istentől hogy ezen pár sor írásom /
a legjobb egészségben találjon az összes családdal / együtt én meg vagyok
fiam össze törve, a helem / nem rossz ahol dolgozok papoknál vagyok vagyis*

*joban / írjam a Lourdesi szűz anyám barlangjában / lakok László fiam ez
más országban nem, csak / Franciaországba és it Uruguayban van másut
nincs / it dolgozok már nyolc éve el múlt it vagyok még / papokal együtt,
László fiam tudatom veled hogy / a leveledet meg kaptam amit Január 21én
írtál meg örültem / neki és irod hogy meg szaporotatok van egy kis fíjad
Dani / Kívánok jó egészséget mindjájatoknak és a Kis Katica / Bogárkának is
csókolak mindjájitokat László fiam / irod lászló fiam írjak bőveben én fíjam
írok és amit / kértem vagy még kérlek küld el a beutazási levelet / mihelest
meg kaptad meg próbálom a papokat haza / segitenek vagy sem mert még
idáig nem fizetek (fizettek) én / énékem náluk van a pénzem te fíjam ne féljél
ha haza / segitenek a jó Isten segítségével és a szűz anyám / segítéggel és
a jézus krisztus segítségével ha haza érnék / szerencsésen majd másként
fogunk élni egyszer / és értésel együtt idős korom (...) ha csak tudok / haza
akarok meni inet csak haza majd meg látom / hogy ha el tudod küldeni a
beutazás engedélyt / ara van szükségem és te fíjam László hol dolgozol / ird
meg mit csinálsz hogy vagy élsz a családal / együtt ird a kedves jó apádnak
ne féljél fíjam / másképp fogunk élni haza segít a jó Istenem írjál / sok mindent
ha lehet ha nem bírok haza meni / meg írom Fíjam az én örökségem meg
van fíjam / ne féljél nem bírok haza meni meg írok mindent / mi a tiéd értsél
meg jól fíjam érted nem vagyok / rossz akarod László fíjam majd együtessen
ha / úgy akarja a Jó Isten és a szűz máriám jézus/som nyugodjál meg nem
doblak el és írjál sokat / fíjam az apádnak aki jót akar tenéked / tudod mi a
jó és a rossz a Jó Istened meg a / kedves jó apád aki jót akar másad nincs aki
jót / akar értsél meg jó László fíjam kívánok jó egészséget / a családadal együtt
sokszor csókolak mindjájitokat / a mesze távolból maradok / szerető apátok
a sírig / Isten legyen veletek és velem / választ várok szerető apád Imrich P.*

5. P. Imre Montevideoból fiának, P. Lászlónak K-ba 1963. I. 3.

*Kedves László fíjam! / Kívánom a jó Istentől hogy ezen pár sor írásom / a
legjobb egészségben találjon a Kedves családadal együtt / én meg vagyok so-
kat dolgozom éjel napal / keveset pihenek fájnak a lábaim tudatom / veled
hogy leveled meg kaptam László fíjam / ketőt [Karácsonykor ért el] nagyon
örülök neki / még jobban a fényképnek László fíjam / Én a leveledet amit
kértem tőled / Májusban, el vittem a konzulhoz Karácsony / előt átvete va-
gyis aszt monta hogy asztat hagytam ott neki / érted László fíjam. és kért
fényképet és az öreg papír/jaimat most voltam nala Január másodikán 2
án / elvittem a fényképet amit kért és papirokat érted László / fíjam Most
várnom két hónapot mondot a Konzul / fog hívni a lakására akkor a kezembe
adja a pasaportot hogy / mehetek haza most nyugodjál meg László fíjam
a családadal / együtt váratom (?) az egészsétek bízok a jó Istenbe és a jézus
krisztus / és szűz máriámba hogy haza segitenek Közétek (...) Katinak mond
László fíjam / hogy nagyon szépen köszönöm a levelét amit írt sokszor /
csókolak a családadal együtt Kívánok jó egészséget / és sok szerencsét a mesze*

távolból maradok szeretettel / Kedves jó apátok és a viszont látásig ha úgy akarja / a jó Istenem talán találkozunk / Isten legyen veletek és velem is a sűrű / szerető apátok P. Imre

6. P. István K-ból testvérének, P. Imrének Montevideoba 1963. II. 1.

Kedves Imre testvér Mielőtt kezdem / soraim kívánom a jó Istentől hogy a legjobb / egészségben találjon én nem a legjobban vagyok / elestem és megütöttem aszt a rossz kezemet / megrepet a csont nem tudom mikor fogok / dolgozni vele Már régen várom leveled de / nem lehet ki várni már két éve ahogy nem írtál / ép úgy mint az el múlt szülőknek Én válaszol/tam leveledre nem tudom mért haragszol / rám Hangosztaták elmúlt nyáron hogy haza / fogsz jöni a fiad továbbította a faluban vártam / en is de nem úgy let Tudatom veled testvér / hogy a fiadat ki fizetem amit a törvény meg / ítelt azaz 1.600 koronát nem tudom tudsz / e róla meghurcoltak eleget hát azt ki is fizetem / a keserves keresetemből mert már nincsen semmi / csak ha megyünk dolgozni a szövetkezetbe úgy / kapunk valamit a házat rendbe hoztam a családal ahogy telt rá legalább nem fut ránk És / továbbá te hogy vagy élsz e még nem kívánok / sokat csak annyit írnál minden évben hogy még / élet de semit talán aszt gondoldod hogy én / voltam a jonak elrontója én seminek sem / vagyok oka lehet hogy majd rájössz mindenre / ha kételkedsz Már nagyon sok elmúlt mióta / el hagytad a szülőföldet. lehetséges hogy // neked job az élet sor mint nekünk de kívá/nom a jó Istentől hogy legyen jó a jövőd és én sokat / gondolok rád napjaimban hogy így vagyunk de / nem tehetünk róla én csak annyit mondok mindenki / a saját bőrét viszi vására engem le mondtak mind/dennek én nem mondok semit csak aszt meg akartam / írni neked öcsém hogy amit a törvény megítélt aszt / kifizetem a ház tudod ahogy milyen volt Amit / te nekem írtál aszt figyelemben sem veték sehol de / nem baj ez is elmúlt csak ara kérlek nem tudom / ha elmulok hamarab mint te nem tudjuk, legalább / azok maradjanak békében akik utána maradnak / mert ők velem kínlótak én szenvedtem eleget mert / ami volt azért dolgozni kelet de már nincsen sem / azért ne gondold rosszra hogy így írok én nem bánom / tőlem aszt tehetnek amit akarnak a / szólas véget ért mindenről iratok vannak ami maga / bizonyítja Sok mindent lehetne írni de azt le írni / én nem bírom meg kel nyugonunk a sorsunkon / ahogy a jó Isten akarja mostan még egyszer kívá/nok a családal boldog napokat és jó egészséget / hogy boldogan éljed napjaidat ami még hátra / van Isten legyen veled csokolunk mingyán / írjál. / testvéred Pista

7. P. Imre Montevideoból fiának, P. Lászlónak K-ba 1963. IV. 9.

Kedves László fiam! / Kívánom a Jó Istentől hogy ezen pár sor írásom / a legjobb egészségben találjon a Kedves családad / együtt én meg vagyok dolgozok még és tudatom veled / fiam hogy leveledet meg kaptam ketőt és csak / most válaszolok rá ne haragúdjál hogy nem írtam / le ülök mindjárt alszok

*nem tudok írni levelet / Még it vagyok fíjam várom a paszaportot amivel /
haza mehetek még nem jöt meg haza akarok meni / ha meg érkezik majd meg
írom ha megyek Nyugotán / legyél a családodal együt és ne beszéld a faluba
hogy / megyek mert sok az elenség érted László fíjam / És továbbá fíjam lászló
kérdetek! te fel vetél 1.600 koronát / a törvény megítélése szerint a szüelim
házából kifolyólag / és te eztet nem írtad meg és nem írod meg nem / tudom
hogy miért! nem szabad tudnom felőle ezt / kérdetem László fíjam! hogy
miért nem szabad tudni / felelj énekem hogy úgy e van hogy fölvetél ezer hat-
száz / Koronát gondoskodjál egy kicsit rajta a Kedves apádnak / nem szabad
tudni felőle! és ne haragudjál hogy kérdetem / és írd sok mindent László
fíjam a szülő falúból / a kedves apádnak ha anak ismersz Én hacsak lehet
/ haza akarok meni ha megkaptam a dokumentot / még nem jött meg még it
dolgozok majd meg írom / ha elindultam inét fogom tudatni veled László /
fíjam nem akarok rosztat jót // László fíjam és írtad hogy babka (?) / pista bá-
tyád kér hogy küldgyem el a bizonyít / ványát ahol dolgozot én asztat nem /
tudom neki el küldeni aztat őneki / köl személyesen kérni én az ő ügyeit / nem
intézhetem mond meg néki csak az / enyémet intézhetem nem tudom neki / el
küldeni mond meg neki László fíjam / és kívánok neki jó egéséget a kedves
családja / körébe éljen boldogan / ha írsz László fíjam írd sok mindent /
még it vagyok dolgozok sokszor csókol szerető / kedves apád a családodal
együt Isten veletek / Kedves unokáim Katica és Dani ! / Kívánok a jó Istentől
jó egéséget / mind a ketőtöknek jók legyetek / szeresétek az édes szüeliteket /
fogadjatok szót nekik majd ha / megyek megírom Katica és Dani unokáim /
sokszor csókol nagyapa Isten legyen / veletek Katica és Dani / nagyapa*

Irodalom

BOGLÁR Lajos, id.

1996 *Magyar világ Braziliában*. Budapest, Eötvös Loránd Tudomány-
egyetem.

MOHAY Tamás

1997 Ipolyviski szezonmunkások Franciaországban a két világhábo-
rú között. In: CSOMA Zsigmond – VIGA Gyula (szerk.) *Európából
Európába. Tanulmányok a 80 esztendő Balassa Iván tiszteletére*.
271–278. Budapest – Debrecen, Györffy István Néprajzi Egyesü-
let. *Néprajzi Látóhatár* VI. 1–4.

1998 „Franciások”. Szlovákiai magyar vendégmunkások franciaországi
falvakban a két világháború között. In: SZILÁGYI Miklós (szerk.)
Népi Kultúra – Népi Társadalom XIX. 173–190. Budapest, Aka-
démiai Kiadó.

PALÁDI-KOVÁCS Attila

1982 *A Barkóság és népe*. Miskolc, Herman Ottó Múzeum.

1989 A Palócföld kiterjedése. In: BAKÓ Ferenc (szerk.) *Palócok I.* 137–167. Eger, Heves Megyei Múzeumok Igazgatósága.

2007 *Ipari táj: gyáarak, bányák, műhelyek népe a 19–20. században*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

THIRRING Gusztáv

1927 Az elcsatolt Felvidék kivándorlási mozgalmi I–II. *Magyar Statisztikai Szemle* V. 5. 394–421., V. 6. 505–536.

1933 Az elcsatolt Felvidék újabb kivándorlási mozgalmi (1926–1931). *Magyar Statisztikai Szemle* XI. 2. 72–90.

VADKERTY Katalin

2007 *A kitelepítéstől a reszlovakizációig: trilógia a csehszlovákiai magyarság 1945–1948 közötti történetéről*. Pozsony, Kalligram Könyv és Lapkiadó Kft.

Tamás MOHAY

“IN VAIN DID HE GO SO FAR AWAY,
TO THE SOUTH OF AMERICA”

MEMORIES AND LETTERS FROM A FAMILY HISTORY IN HONT

Between the two world wars in the southern parts of Czechoslovakia populated by Hungarians the villagers among other destinations emigrated to South America to find job opportunities for themselves. A lot of these people spent decades overseas and they returned to their homeland as elderly people, while their family and children lived in Czechoslovakia. The article is a brief double portrait presenting the lives of an emigrated father and his adult son who was brought up in a village in Hont county along the Hungarian–Czechoslovakian state border. The sources of the article are recollections recorded in the middle of the 1990s together with original letters that the family members wrote to and received from one another. The publication of these letters reveals that the fate of this split family burdened with personal conflicts was fundamentally influenced by the social and economic changes taking place in post-war Czechoslovakia and the liquidation of the traditional framework of peasant life.